

Pomimo wskazanych niedociągnięć językowych i redaktorskich, sam fakt przygotowania i opublikowania recenzowanego dokumentu należy ocenić bardzo pozytywnie. Patrząc przede wszystkim od strony merytorycznej trzeba uznać, że jest to ważny tekst formacyjny dla środowiska jego adresatów. Jest wyrazem docenienia i do wartościowania tej grupy świeckich chrześcijan, którzy na co dzień są bezpośrednio i mocno zaangażowani w doczesne sprawy, a przez to narażeni na liczne pokusy i rozterki. Do tego nierzadko w społecznej opinii postrzegani są jako ludzie moralnie podejrzani. Sami również przeżywają liczne dylematy etyczne i duchowe w związku z decyzjami, które muszą podejmować w życiu zawodowym i osobistym. Dlatego tym bardziej ustawienie i odczytanie ich pozycji w perspektywie powołania jest znaczącym głosem, popartym dodatkowo autorytetem Kościoła. Ten fakt pozwala mieć nadzieję, że ów głos zostanie podjęty i doprowadzi do szerszej i jeszcze głębszej dyskusji, która przyniesie dobre i obfite owoce nie tylko w życiu chrześcijańskich liderów biznesu, ale stanie się „światłem” i „solą” dla współczesnego życia społeczno-gospodarczego.

Adam Zadroga
Instytut Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej

Człowiek – społeczeństwo – gospodarka. Perspektywa odpowiedzialności społecznej. Red. A. Zadroga, K. Sawicki. Lublin: Wydawnictwo KUL 2013 ss. 278.

W dobie kryzysu finansowego błyskotliwą karierę niemal w całej Europie robi zwrot przypisywany Billowi Clintonowi: „Najpierw gospodarka, głupcze!”. W tytule recenzowanej książki gospodarka została słusznie umieszczona dopiero na trzecim miejscu. To bowiem człowiek, i to zarówno jako indywidualum i jako członek społeczności, stanowi zasadę, podmiot i cel wszelkich instytucji społecznych (por. KDK 25). Co więcej, jego obecność w społeczeństwie oraz aktywne zaangażowanie w poszczególnych sektorach życia społecznego, w tym w dziedzinie produkcji i pomnażania dóbr, winno być postrzegane w perspektywie odpowiedzialności, a nie – jak chcieliby zwolennicy skrajnego liberalizmu – jedynie w perspektywie wolności, co należy podkreśla podtytuł *Perspektywa odpowiedzialności społecznej*. Biorąc pod uwagę poszczególne elementy składowe tytułu, należy więc już na początku podkreślić poprawność jego sformułowania oraz zgodność z chrześcijańską wizją i podstawowymi zasadami życia społecznego. Tytułowi temu odpowiada nadana przez redaktorów struktura oraz tematyka poszczególnych artykułów.

Zarówno treść całej książki, jak i jej poszczególnych części, jest adekwatna do tytułu i stanowi niewątpliwą wkład w rozwój szeroko rozumianych nauk o społeczeństwie i gospodarce. Ujęcie interdyscyplinarne, jakie towarzyszy redaktorom i autorom tekstów, w istotny sposób dopełnia badania prowadzone wyłącznie z punktu widzenia teologii, filozofii, socjologii czy ekonomii. W pierwszej części zamieszczono artykuły, które koncentrują się wokół tematyki antropologicznej. Choć nie brak tu także zagadnień szczegółowych (ubóstwo i bogactwo, komunikacja, reklama, rodzina), autorzy ukazują nade wszystko człowieka, który winien stanowić miarę wszystkich rzeczy, ośrodek i cel życia społecznego i wszystkich jego struktur. Ten człowiek, powołany do tworzenia komunii i życia w niej z innymi, jest zawsze ważniejszy od rzeczy. Wizja osoby ludzkiej, jaka przebija z zamieszczonych tu tekstów, jest głęboko integralna. Choć pojedyncze artykuły koncentrują się niekiedy na jednym lub kilku aspektach ludzkiej godności i jej implikacjach, czytane łącznie zawierają wszystkie teologiczne i filozoficzne przesłanki niezbędne dla oceny ludzkiej aktywności w dziedzinie życia społecznego i gospodarczego. Można powiedzieć, że takie zagadnienia, jak bogactwo i ubóstwo, komunikacja, reklama, powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie posłużyły do ukazania w miarę pełnej prawdy o człowieku. W części tej czytelnik znajdzie także szeroki opis różnego rodzaju zagrożeń, jakie dotyczą współczesne życie społeczne, także rodzinne, a mają ostatecznie swoje źródło w wypaczonej bądź niepełnej wizji człowieka. Można w tym widzieć celowy zabieg polegający na ukazaniu prawdy o człowieku poprzez wyakcentowanie płaszczyzn i zjawisk, gdzie ta prawda jest odrzucona bądź zafałszowywana. Pierwszą część książki w sposób istotny dopełnia artykuł poświęcony edukacyjnemu wymiarowi biografistyki. Wskazuje on na jedną z możliwości promocji człowieka, jaką stanowi badanie wydarzeń zewnętrznych oraz rozwoju wewnętrznego jednostki ze szczególnym uwzględnieniem jej odrębności i неповtarzalności.

Autorzy artykułów zawartych w drugiej części ukazują podstawowe problemy współczesnego życia społecznego, począwszy od problemów globalnych, procesów i zjawisk charakteryzujących niemal wszystkie społeczeństwa, aż po zjawiska szczegółowe i lokalne, takie jak np. skala nieważności zawieranych małżeństw w wybranej diecezji. Wszystkie te problemy wyznaczają środowisko życia człowieka i społeczeństwa, oddziałują na jego wybory. Problemy te zostały opisane w języku wielu nauk, m.in. teologii, filozofii, prawa, socjologii, pedagogiki. W części tej czytelnik znajdzie wiele definicji, określeń, rozróżnień, które stanowią pomoc w opisie „nowego społeczeństwa” i jego „nowych problemów”. Dotyczą one takich kwestii, jak: życie, szczęście, płciowość (kobiecość i męskość), małżeństwo, rodzina, twórczość, wychowanie, *digital divide*. Autorzy nie pozostają jednak na poziomie samego opisu zjawisk, ale dostrzegają w nich wyzwania, dokonują ocen oraz wyciągają praktyczne wnioski.

Część trzecia odślania odpowiedzialność osób i wspólnot na płaszczyźnie działalności gospodarczej. Kategoria odpowiedzialności zostaje tu odniesiona do różnych, w tym zupełnie nowych, modeli produkcji. W jej świetle zostają poddane ocenie różne wizje gospodarki oraz konkretne propozycje w takich dziedzinach, jak: CSR, prawa pracownicze, mediacje gospodarcze. Odpowiedzialność zostaje ukazana jako postawa w odniesieniu do rzeczy, ale także do osób (odpowiedzialność „za coś”

i odpowiedzialność „wobec kogoś). Czytelnik znajdzie tu opis różnych stopni odpowiedzialności, adekwatnych do przysługujących i uznanych praw. Szczególny rodzaj odpowiedzialności związany jest z pełnieniem niektórych zawodów i funkcji w życiu społecznym. Jednym z takich jest opisany w książce przykład odpowiedzialności adwokatów i radców prawnych jako przedsiębiorców. Autorzy artykułów nie pozostają jednak na poziomie ogólnego stwierdzenia, że w działalności gospodarczej należy kierować się odpowiedzialnością, ale dokonują uszczegółowienia tego obowiązku, rozpisując go na szereg konkretnych postaw oraz wskazując na działania, które stanowią zaprzeczenie odpowiedzialności.

Pozytywnie należy ocenić książkę także w jej warstwie formalnej. Treść poszczególnych artykułów posiada właściwy aparat naukowy. Autorzy odwołują się do nauczania Kościoła oraz do dorobku wielu specjalistów w dziedzinie życia społecznego i gospodarczego. W opisie i ocenie zjawisk nie pomijają żadnych istotnych przesłanek wynikających z Objawienia oraz z prawdy o człowieku potwierdzonej w wielu międzynarodowych i krajowych aktach prawnych. Treść artykułów nie jest jednak prostym zreferowaniem obcych poglądów. Autorzy potrafią odnosić się do tych poglądów krytycznie oraz formułować samodzielne wnioski. Stawiane tezy dalekie są od charakteryzujących nieraz młodych naukowców uproszczeń. Przeciwnie, są one sformułowane *sine ira et studio* i odnoszą się do wielu aspektów. Za pozytywną cechę książki należy uznać praktyczne ukierunkowanie treści. Autorzy, podejmując konkretne zagadnienia, tematykę zasad i norm, wskazują jednocześnie na obszary ich zastosowania, sposoby wprowadzenia w życie. Poszczególne artykuły zawierają elementy polemiki z poglądami niezgodnymi z nauczaniem Kościoła oraz sprzecznymi z prawem. Autorzy wykazują te błędy w oparciu o solidne przesłanki. Stosowana argumentacja posiada cechy rzetelności naukowej i logicznej. Autorzy stawiają sobie jasne cele i dążą do ich osiągnięcia za pomocą ściśle określonych i właściwych metod. Choć wiele treści odnosi się do zjawisk negatywnych i ma charakter krytyczny, to artykuły dalekie są od negatywizmu. Przeciwnie, w sposób realistyczny przedstawiają zagrożenia życia indywidualnego i społecznego, by szukać na nie właściwego remedium. Choć autorzy podejmują wielokrotnie tematy, które były już przedmiotem szczegółowych opracowań, recenzowana pozycja charakteryzuje się oryginalnością. Propozycja nowego ujęcia i nowego rozłożenia akcentów stanowi niewątpliwą wkład do rozwoju nauk o człowieku, społeczeństwie i gospodarce. Należy też podkreślić zgodność przyjętych definicji i określeń z polskim słownictwem teologicznym i filozoficznym.

Z uznaniem należy odnieść się także do wkładu redaktorów. Choć książka stanowi zbiór artykułów wielu autorów różnych specjalności, styl poszczególnych części jest w miarę jednolity.

Ukazanie życia człowieka w ponowoczesnej rzeczywistości, opis „nowego” społeczeństwa i jego „nowych” problemów oraz umieszczenie tej tematyki w perspektywie odpowiedzialności społecznej bez wątplenia zasługuje na zainteresowanie.

Ks. Tadeusz Zadykowicz
Instytut Teologii Moralnej KUL